

Kosten inputs en kapitaal versus schaalgrootte

De melkveehouderij staat voor grote uitdagingen. Dit is het eerste artikel in een serie waarin we bestaande informatie over de melkveehouderij op zodanige wijze hopen te presenteren dat het bruikbare en/of verrassende inzichten biedt voor de discussie over de toekomst van de melkveehouderij. Dit keer over intensivering, schaalvergroting, en de invloed van relatieve kosten van inputs en kapitaal.

Jan de Wit, Nick van Eekeren, Jeroen Pijlman, Ollie van Hal, Udo Prins
Louis Bolk Instituut

In de laatste twee generaties is de Nederlandse landbouw in rap tempo veranderd. In tabel 1 is dit te zien zover het de melkveehouderij betreft. Bij een vrijwel gelijkblijvende arbeidsinzet door de bedrijfshoofden, neemt de schaalgrootte (aantallen dieren en totale melkproductie per bedrijf) in deze periode steeds sneller toe. Bij de sterk toegenomen intensiteit valt op dat de melkproductie per koe vrij constant is gestegen, terwijl de melkproductie per hectare en het krachtvoergebruik vooral tot medio jaren tachtig sterk stegen,

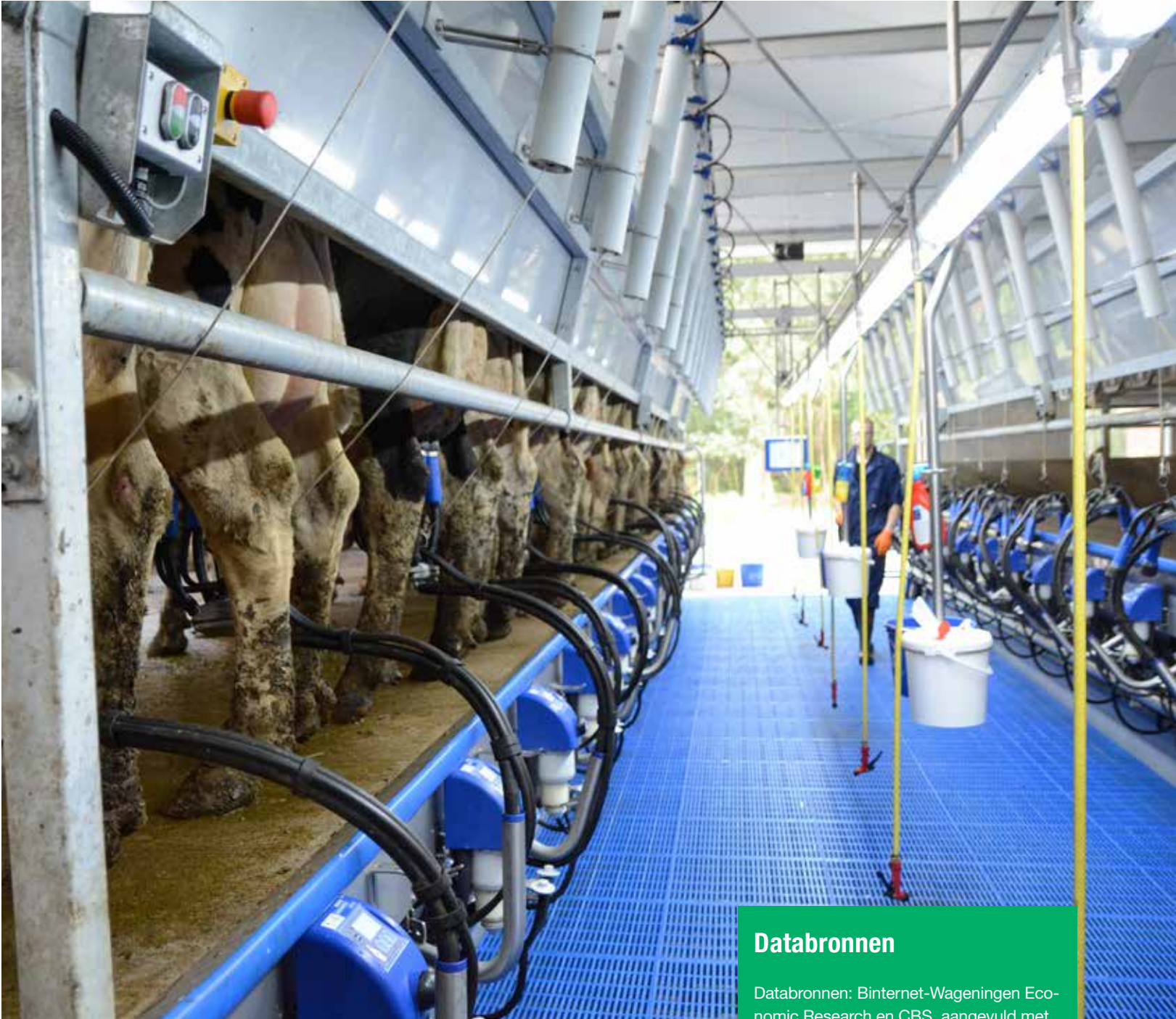
daarna jarenlang redelijk stabiel waren, en pas sinds circa 2012 weer duidelijker stijgen. Vaak wordt gewezen naar het naoorlogse beleid ('Mansholt') als oorzaak voor deze schaalvergroting en intensivering. Figuur 1 laat zien dat ook de relatief sterk stijgende grondprijzen en lonen, en relatief goedkoper wordende inputs zoals kunstmest en buitenslands krachtvoer samen opgingen met schaalvergroting en intensivering. Gegeven de vrijwel gelijk blijvende opbrengstprijzen konden melkveehouders niet veel anders dan de productie verhogen: alleen zo konden

TABEL 1 ONTWIKKELING VAN ENKELE KENGETALLEN VOOR SCHAALGROOTTE EN INTENSITEIT

Sinds 1985 zijn ook de gemiddelde stikstof- en fosfaatoverschotten per hectare per jaar in beeld. Die namen elke tien jaar fors af, maar waren in 2018 ongewoon hoog door sterke droogte.

	1960	1975	1985	1995	2005	2015	2018
Melkkoeien (#/bedrijf)	9	24	41	46	67	97	101
Totale melkproductie (ton/bedrijf)	37	113	216	301	513	798	907
Melkproductie (ton/ha)	5,5	8,9	12,5	12,0	12,7	15,4	16,2
Melkproductie (kg/koe)	4.200	4.625	5.330	6.613	7.690	8.240	8.960
Krachtvoergift (kg/koe)	830	1.890	2.280	2.210	2.020	2.230	2.510
N-bodem overschot (kg/ha)			400	342	179	148	175
Fosfaatoverschot (kg/ha)			82	59	35	0	15

Ps. Stikstof- en fosfaatoverschotten in 2018 ongewoon hoog door sterke droogte.

Databronnen

Databronnen: Binternet-Wageningen Economic Research en CBS, aangevuld met data uit Luijt & Voskuilen (2009) en Van den Ham & Luesink (2015).

■ Meer schaalgrootte, gelijk en minder stabiel inkomen

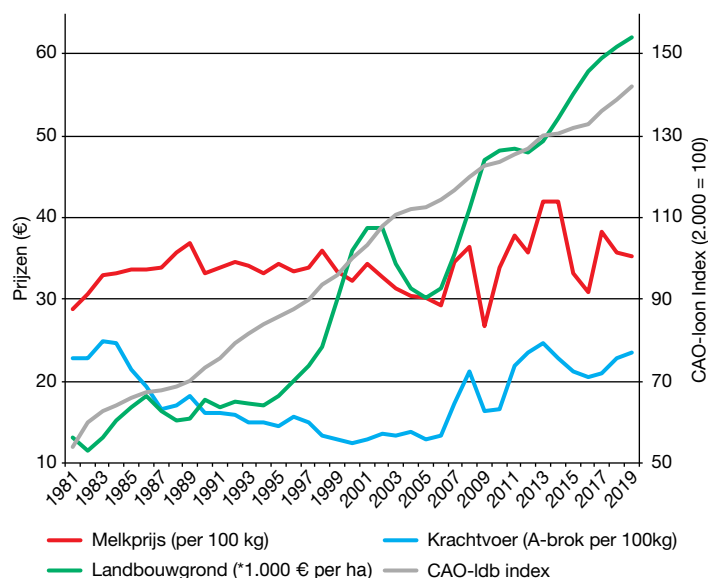
De schaalgrootte zette ook de laatste jaren fors door, maar de inkomens van melkveehouders zijn niet meegestegen. Wel schommelen de inkomens nu meer. *Foto: Wilbert Beerling*

zij hun inkomen vergelijkbaar houden met dat van hun medeburgers. In eerste instantie behaalden melkveehouders deze productieverhoging vooral door te intensiveren: ze verhoogden de productie per hectare, wat mogelijk gemaakt werd door technologische ontwikkelingen en de aanvoer van krachtvoer en kunstmest. Hoewel

goede cijfers ontbreken voor de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw, zijn de mineralenverliezen mede door deze ontwikkelingen medio jaren tachtig tot ongekende hoogtes gestegen (tabel 1). Door de invoering van de melkquotering en de steeds strenger wordende mestwetgeving lag er vanaf medio jaren tachtig minder nadruk op intensiveren

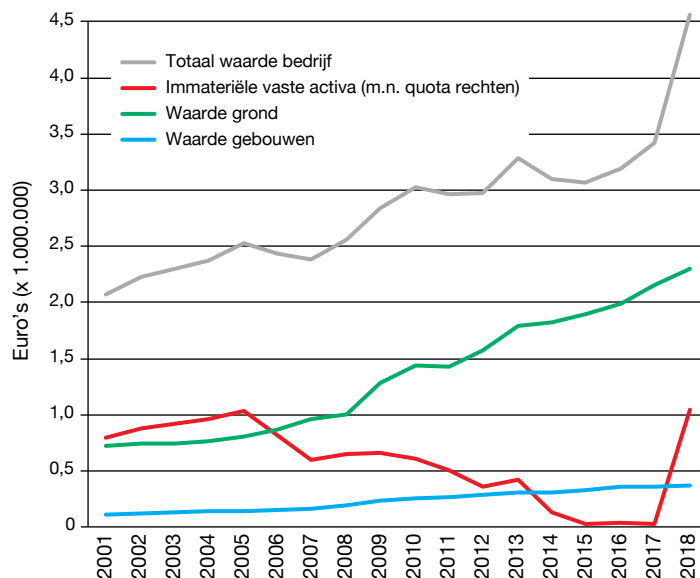
FIGUUR 1 PRIJSONTWIKKELING

De melkprijs afgezet tegen enkele andere productiefactoren.

FIGUUR 2 INKOMEN UIT HET BEDRIJF

Het bedrijfsinkomen dat overbleef per het onbetaalde V.A.K.

per hectare en zijn de mineralenverliezen sterk verminderd. De schaalvergroting (productie per bedrijf) ging wel door, en steeds sneller, waardoor er minder ruimte kwam voor individuele aandacht voor dieren, gewassen en biodiversiteit (meer protocollair werken).

Inkomenstrends versus schaalgrootte

De laatste jaren stijgen de inkomens van de melkveehouders nauwelijks (figuur 2), ondanks de toenemende schaalgrootte. Wel zijn de inkomens veel variabel geworden sinds de prijsstabilisatie door de EU is afgebouwd. Instabiele inkomens geven een ongunstige uitgangssituatie voor (hoge) investeringen, terwijl deze wel gevraagd worden voor een verdere verduurzaming, bijvoorbeeld voor emissiearme stallen (vanwege te hoge ammoniak/N-depositie op natuurgebieden) en extensivering in bijvoorbeeld de vorm van grasland met uitgestelde maaidatum (ten behoeve van meer biodiversiteit). De spanning tussen overheidsdoelen en ambities voor verduurzaming en de instabiele inkomstenpositie van de melkveehouderij, doet de vraag reizen hoe lang het huidige melkveehouderijmodel nog houdbaar is. Immers, diverse doelen zijn wettelijk vastgelegd en gaan leiden tot meer eisen aan de veehouderij (stikstof, biodiversiteit, kli-

maat, water et cetera).

Nieuwe investeringen komen bovenop de bestaande schuldenlast van ruim 1,1 miljoen euro per bedrijf in 2018 (figuur 3). Met dank aan de extreem lage rentestand (in 2000 was de rente circa 6 procentpunten hoger dan nu) is deze schuldenlast op dit moment voor de meeste bedrijven betaalbaar, maar de totale opbrengsten van de melkveehouderij dekken al jarenlang slechts circa 90 procent van alle betaalde en berekende kosten. Daardoor is de vergoeding voor met name eigen arbeid minder dan marktconform.

Rechten van grote invloed op waarde

In figuur 3 wordt niet alleen duidelijk dat melkvee houden een miljoenenbusiness is geworden, ook het aandeel van quotumrechten in het totaal vermogen van de bedrijven wordt zichtbaar. Begin 2000 bestond bijna 40 procent van de bedrijfswaarde uit melkquotum. Nadat dit geleidelijk naar 0 was teruggebracht vanwege de afschaffing ervan in 2015, is de totale bedrijfswaarde in 2018 weer sterk gestegen met de introductie van de fosfaatrechten (23 procent van de totaalwaarde). Weliswaar lijkt dit een papieren waarde, maar op termijn wordt hiervoor betaald door een bedrijfsopvolger of kopende collega-melkveehouder die wil uitbreiden. Om de extra investering van productierech-

ten terug te verdienen, zien veel bedrijfsopvolgers of uitbreiders zich gedwongen om de productie verder te verhogen en te intensiveren, voor zover bedrijfseconomisch rendabel, gegeven met name de mestwetgeving. Met een gemiddelde kostendekking (rentabiliteit) van circa 90 procent rijst misschien de vraag hoe deze bedrijfsopvolgers of collega-melkveehouders dit kunnen betalen, maar de spreiding is fors: de 20 procent laagste bedrijven hebben een rentabiliteit van minder dan 75 procent, terwijl de 20 procent hoogste bedrijven meer dan 95 procent van alle betaalde en berekende kosten weet te dekken. Dus de bedrijven met voldoende rentabiliteit kunnen de andere bedrijven langzamerhand opkopen = schaal vergroten. En het zijn vooral de grotere, intensievere melkveehouders die een hogere rentabiliteit realiseren, terwijl dit voor de kleinere, extensievere melkveehouders (minder dan 50 melkkoeien met ruim 11.000 kg melk per hectare) slechts 71 procent is. Het hoge aandeel van quota in de totale bedrijfswaarde is een gevolg van door Nederland bewust gevoerd landbouwbeleid doordat quota vrij verhandelbaar zijn gemaakt. Belangrijk argument hierbij was dat met vrij

verhandelbare productierechten bedrijfsontwikkeling beter mogelijk is. Dit is ook sterk bepleit door een groot deel van de landbouw zelf. Recenter werden meer verhandelbare 'milieurechten' geïntroduceerd, zoals fosfaatexcretie- en stikstofrechten (ook sterk bepleit door een deel van de milieu- en natuurbeweging), met als argument dat dit een efficiënte manier is om milieu- en natuurdoelen te halen. Hoewel in theorie waarschijnlijk geheel terecht, heeft dit in de praktijk niet alleen voor de betrokken landbouwers gevolgen, maar ook voor de uiteindelijke natuur- en milieuwwaarden: aangezien de economische druk richting schaalvergroting en intensivering zo sterk is, verdwijnen slecht kwantificeerbare natuurwaarden achter de horizon en wordt de fraude- en controledruk op wel meetbare kengetallen (zoals fosfaat en stikstof) steeds groter.

CONCLUSIE

De sterke intensivering en schaalvergroting van de melkveehouderij is samen opgegaan met gestegen kosten voor arbeid en grond, en goedkoper wordende inputs. Pas na (zware) ingrepen (mestwetgeving en melkquotering) is de intensivering beperkt, waardoor schaalvergroting is overgebleven als belangrijkste kostenreducerende strategie. Ook vrij verhandelbare quota, in combinatie met dalende kosten voor kapitaal (rente), hebben bijgedragen tot een steeds sterkere schaalvergroting, met negatieve gevolgen voor biodiversiteit, landschap en de melkveehouderij zelf. *U*

FIGUUR 3 ONTWIKKELING VAN ENKELE WAARDE- EN SCHULDENBEDRAGEN (€/BEDRIJF)

Door de invoering van fosfaatrechten steeg de waarde van melkveebedrijven met een grote sprong. Hoewel melkveehouders deze rechten in eerste instantie niet hebben hoeven betalen, moeten uitbreiders en bedrijfsopvolgers dat wel.

